

Hrestomatija filozofije, svezak 2, Stjepan KUŠAR, *Srednjovjekovna filozofija*, Školska knjiga, Zagreb 1996., str. 658.

Kad smo se osvrtni na 10. svezak Hrestomatije filozofije (usp. OŽ 4/1996, str. 459–461), još nisu bili dostupni ostali svesci, dok ih se u međuvremenu pojavilo nekoliko. Ovaj put bismo se htjeli osvrnuti na drugi svezak toga niza koji obrađuje srednjovjekovnu filozofiju. Taj svezak smatramo osobito važnim jer dosad nismo imali objektivni i neusiljeni pristup tom odsjeku europske filozofske povijesti. I najnovije izdanje Povijesti filozofije iz pera sveučilišnog profesora Borisa Kalina, namijenjen za srednje škole, tj. udžbenik s kojim se susreće naša mladež (*Školska knjiga Zagreb, 1991*), ne postupa baš umiljato s vremenom srednjega vijeka i njegovom kršćanskom filozofijom, tj. skolasticom. Evo samo nekoliko navoda: »Srednji vijek donosi isprva zamiranje gotovo svakog intelektualnog života i nastojanja, izostaje čak i najelementarnija pismenost« (str. 122). »Skolastička je metoda neistraživačka, čisto pojmovna, deduktivna, silogistična, odatle verbalna, isprazna, sterilna, iako veoma precizna. (...) U duhovnom životu srednjega vijeka čovjek je nesamostalan. On se ne može osloniti samo na svoje individualne duhovne snage, nego se poziva i oslanja na autoritete tradicije, na citate iz Biblije,

priznata mišljenja crkvenih otaca i crkvenih koncila...« (str. 123). Slično skolastika prolazi i u prikazu povijesti filozofije od Branka Bošnjaka (*Povijest filozofije. Razvoj mišljenja u ideji cjeline, Zagreb 1993, knjiga prva, str. 467–523*). Kad se mladi čovjek susretne s takvim obilježavanjem srednjovjekovne kršćanske filozofije (skolastike), onda ga ona sigurno ne može privući.

Zato spomenuti svezak Hrestomatije filozofije, koji je brižno priredio sveuč. docent dr. Stjepan Kušar s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, možemo samo pozdraviti. To je u prvom redu hrestomatija, to znači zbirka tekstova, ali se dr. Kušar potrudio da nam pruži opširan uvod o filozofiji u srednjem vijeku (s literaturom 85 stranica). U tom nas uvodu autor doista uvodi u način srednjovjekovnog filozofiranja, prikazujući mirno, staloženo, nenametljivo, argumentirano i pregledno sva glavna pitanja koja su se postavljala s obzirom na to razdoblje europske filozofske povijesti. Sam je autor na početku svjestan da se ta filozofija »još zadugo neće osloboditi stoljećima njegovanih predrasuda i slika koje su se stvarale i gomilale«, tako da to vrijeme jedni smatraju za »idealno vrijeme crkvenog naučavanja«, a za druge to stalno ostaje »nesretno razdoblje žrtve razuma i slobodne misli« (str. 7). Zato je Kušar nastojao najprije protumačiti sam pojam srednjega vijeka, uzimajući u obzir autore koji su o tome mjerodavno mogli dati svoj sud, ne zaobilazeći ni one koji su bili kritični. Oslanjajući se na nizozemskog povjesničara srednjovjekovne filozofije L. M. de Rijka, ne zanemarujući ni druge autore, Kušar nas zatim uvodi u samu srž problema koji se sastoji u odnosu filozofije i kršćanskoga mišljenja u srednjem vi-

jeku. Tu će se, dakako, morati naći pitanja kao što su odnos kršćanstva prema antičkoj filozofiji, odnos kršćanskog vjerskog uvjerenja i filozofije s čestim prigovorom tzv. »dvostruke istine«, obogaćenje filozofijske misli nekim temama koje su izrasle iz susreta s kršćanskom teologijom te uopće važno i katkad bolno pitanje samostalnosti filozofije pred teologijom, pitanje odnosa uma i vjere. Raspravljajući o tome pitanju Kušar piše: »Može se razumjeti da teolog cijeni svoju struku no nije logično ako izgubi osjećaj za vrijednosti drugih znanosti, napose filozofije, tim više što i sama teologija naučava da sva istina od Boga potječe i k njemu vodi. osim toga valja istaknuti da se teologija povijesno etablirala kao ljudska znanost služeći se filozofijom. Nema teologa koji nije također filozofirao u svojoj teologiji« (str. 38). Mislimo da je upravo u tome razlog mnogih kritičara teologije koji misle da teolozi žele »sebi podložiti« filozofiju, učiniti od nje »ropkinju«. Nije sporno da je takvih pokušaja među katoličkim teolozima bilo, ali to sigurno nije bitna oznaka odnosa filozofije i teologije. Zanimljivo je s tim u svezi pročitati mišljenje Bertranda Russella, inače ne baš previše sklona skolastici (što Kušar navodi u bilješci 41, str. 39.), a koji tu zastupa nešto blaži pristup.

Svakako je vrijedno pozornosti pitanje srednjovjekovne skolastičke metode, koju također ne prati najbolji glas, kao što smo vidjeli iz spomenutog navoda iz Kalinove knjige. I tu nas Kušar korak po korak vodi, rekli bismo, iza zvučnih riječi o »cjepidlačarenju« i »sterilnosti« skolastičke metode pokazujući zapravo njezino podrijetlo i svrhu. Metoda je uvijek samo sredstvo, »put« (što naznačava i sam termin) koji nas vodi do novih spozna-

ja, te je toliko vrijedan koliko nas vodi do cilja. To vrijedi za svaku metodu, pa i skolastičku, i svaka će metoda uvijek pokazivati određenu krutost. Kušar, dakako, nije zaobišao ni pitanje autoriteta kao metode dokazivanja u srednjem vijeku. Navodeći definiciju autoriteta što ju je dao Ivan Skot Eriugena, Kušar ističe da »autoritativni tekst nije neki izvanjski potporanj za nečiju misao nego ono što sadrži istinu otvorenu razumu« (str. 50). A poznato je da je argumentiranje samo na temelju autoriteta smatrano najslabijim načinom argumentacije.

Pri sastavljanju hrestomatije tekstova, dakle, tekstova koji nam mogu biti korisni i uporabivi pri bavljenju nekim pitanjem, uvijek će ostati bolno pitanje odabira. Pri tom odabiru bit će uvijek i nedostataka. Nabrojio ih je i sam Kušar (str. 73/74) i ne treba ih ovdje ponavljati. Kušar se odlučio na tekstove Augustina, Boetija, Anselma, Bonaventure, Alberta Velikog, Tome Akvinskog i Dunska Skota. Taj izbor dakako nije cjelovit – Kušar je to sam napomenuo nabrojivši imena koja su izostala – ali je ipak reprezentativan. Drugo je opet pitanje je li odabir prevedenih djela najsretniji. Tako, recimo, već postoji cjelovit tekst prijevoda djelca Tome Akvinskog *De ente et essentia* od istoga prevoditelja (usp. *Toma Akvinski. Izabrano djelo*, izabrao i priredio Tomo Vereš, Zagreb 1981). Kušar se potužio i na nedostatak prevoditeljâ i poznavateljâ latinskoga jezika, i to ne onoga klasičnog, nego upravo srednjovjekovnog–skolastičkog. Upravo se u tome očituje vrijednost ove hrestomatije što su izabrani prevoditelji koji nisu samo vješti latinskom jeziku, nego kojima je duh tih tekstova, takoreći, »u krvi« jer je večina od njih svoje filozofsko znanje crpila na samom tom jeziku pa im je »stvar« (*rem tene, verba sequentur*) do-

bro poznata. Drugo je pitanje odabira prikladnih hrvatskih riječi za već ustaljene, pa i u našem jeziku udomaćene, latinske riječi kao što su: *supstancija*, *akcident*, *materija*, *forma* i dr. A da je tu teško ustaliti hrvatsku terminologiju koju bismo uvijek mogli upotrijebiti za spomenute termine, vidi se i po kolebanju tako vrsnoga poznavatelja filozofije Tome Akvinskoga, a onda i srednjovjekovne filozofije, kao što je Tomo Vereš. Njegov prijevod Tomina djela *De ente et essentia* u ovoj je hrestomatiji donekle promijenjen. Tako Vereš riječ *forma* više ne prevodi s *odrednica* nego *oblikovnica*, a izrazi *formae substantiales et accidentales* nisu više *bitne* i *pripadne odrednice*, nego *samostalne* i *dogodovne oblikovnice*. Ne može se tu govoriti ili odlučivati koji bi od tih izraza bio bolji jer je tu jednostavno riječ o izboru između jednako dobrih (ili jednako (ne)razumljivih) izraza za koje se prevoditelj mora odlučiti. Zato je vrlo vrijedno i to što je u hrestomatiji iza svakog prijevoda otisnut i rječnik važnijih termina koje određeni pisac rabi i kako ih je prevoditelj izrazio.

Na kraju moramo svakako istaknuti trud priređivača toga sveska, već spomenutoga dr. Stjepana Kušara, ne želeći pritom umanjiti trud i prilog ostalih suradnika. Osim navedenog opširnog uvoda u filozofiju srednjega vijeka, Kušar je napisao uvodne rasprave o Aureliju Augustinu, Anselmu Canterburyskom, Bonaventuri i Albertu Velikom, što sve sačinjava 72 stranice tiskanog teksta, te prijevode Augustinovih i Anselmovih tekstova. Svemu je dodan dosta obilan navod literature. Njegovim smo trudom svakako dobili vrijedno djelo za upoznavanje jedne važne etape europske filozofske misli koja je hrvatskom čitateljstvu dosad bila nepoznata ili iskrivljeno prikazivana.

I kod toga sveska moramo opet žaliti što je preskup pa ga ne mogu kupiti upravo oni kojima je najpotrebniji, a to su studenti filozofije. Zbog nedostatka dobrog prikaza srednjovjekovne filozofije preporučio bih dr. Kušaru i Školskoj knjizi da naprave izvod iz toga sveska u kojem bi se nalazili uvodi (bez tekstova) s navodom literature, i to u broširanom i svima dostupnom obliku.

Ivan Macan

Dubrovački dijalog o Tomi Akvinskom

(Razgovarali su o. Nikola Mioč i o. Tomo Vereš 25. siječnja 1995. prigodom blagdana sv. Tome Akvinskog, što je emitirano na Radiju Dubrovnik.)

N.M.: Recite, o. Tomo, kako je danas sv. Toma Akvinski nazočan svojim djelom, ponajprije s prijevodima, u hrvatskom narodu?

T.V.: Tekstovi Tome Akvinskoga prevode se na hrvatski već gotovo sedam stoljeća, tj. od euharistijskog himna *Hvali, Sion, Spasitelja* koji se nalazi u *Omišaljskom misalu* pisanom između 1317. i 1323. godine pa sve do *Sume protiv pogana* čiji je prvi dio objavljen 1993. godine. Ali, dok smo prije dvadesetak godina imali svega petnaestak stranica kratkih ulomaka, pretežito bogoštovnog obilježja, danas imamo više od 2000 stranica nekoliko cjelovito prevedenih filozofsko-teoloških djela i tri velika izbora iz djela, tj. *Izabrano djelo* i *Državu*, koje sam ja priredio, preveo i komentirao, a izdao zagrebački *Globus* 1981. odnosno 1990. godine, te *Izbor iz djela*, u dva sveska, u izdanju *Naprijeda* (1990.).

N.M.: Vaše *Izabrano djelo* je, ako se ne varam, svojedobno pobudilo veliko zanimanje u našem općinstvu. Re-